

INTOARCEREA

PRIN RETROSPECTIVĂ, LA DEZBATERE ACTUALĂ

Una din trăsăturile valoroase ale noii noastre dramaturgii este tendința ei de a oglindi complicatul proces al creșterii conștiinței oamenilor în spiritul eticii și ideologiei socialiste. A aborda actualitatea în acest chip înseamnă a prezenta, în același timp, măreția ei umană în plină și dinamică dezvoltare, dar și a descifra dramatismul care o rodește. Scriitorul îl descoperă pe omul zilei de azi într-o permanentă confruntare cu idealurile socialismului, cu înfăptuirea acestor idealuri, cu perspectivele viitorului. Pe de altă parte, îl vede străduindu-se să alunge din universul său moral și de gândire tot ceea ce îi frânează înnoirea sa psihologică, etică, ideologică.

În educarea conștiinței socialiste, un rol deosebit îl poate juca și evocarea trecutului. Forța educativă a evocării și eficiența ei cresc însă nemăsurat când ea e folosită într-o *dezbateră actuală*, când trecutul e luat ca argument în demonstrarea unor adevăruri prezente, ca factor activ în dezlegarea unor probleme actuale.

Iată de ce am întâmpinat cu mult interes și socotim vrednică de o atenție deosebită drama *Întoarcerea*, recent reprezentată pe scena Teatrului Municipal.* Ea constituie, pe lângă creația noastră dramatică, un pas nou, deschiderea unui drum de promițătoare rezultate. Ca atare, de altfel, ni se pare că se și cuvine a cîntări și prețui valorile celor șapte tablouri dramatice care alcătuiesc *Întoarcerea*.

Mihai Beniuc nu evocă doar, în piesa sa, unul din cele mai aspre momente ale istoriei poporului nostru (zilele monstruosului diktat de la Viena și ale criminalului război antisovietic), nici doar aspecte ale eroice împotrivi pe care partidul, în condițiile sîngeroasei prigoane legionare-antonesciene, a susținut-o față de politica antipopulară, antinațională, antiumană a fascismului. Autorul confruntă istoria și oamenii care au trăit-o cu miezul vieții de acum, pentru a da răspuns uneia din problemele de bază ale construcției noastre socialiste: problemei care privește pe constructorii ei, conștiința lor, calitatea lor umană.

Problema (chiar în formularea ei lapidară) conține datele unei nespuse și pasionante cercetări psihologice, etice, ideologice, istorice. În același timp ea conține și datele unui răspuns de o covârșitoare importanță pentru zilele noastre, în care lupta pentru ruperea de ideologia și de influențele educației burghize se desfășoară cu precădere în zonele sensibile ale conștiinței. Răspunsul la întrebare, dat nu în abstract, în principii lui, ci în raport nemijlocit cu practica vieții, cu un caz individual concret, angajează și măsoară deopotrivă acest caz, dar și conștiința partinică a aceluia care dă răspunsul. Căci răspunsul presupune un prealabil, lucid și exigent examen al propriului său univers sufletesc, moral,

* Data premierei: 27 noiembrie 1960. Regia: Ion Olteanu. Decorurile: George Ștefănescu. Costume: Elena Forțu.

Distribuția: Ștefan Ciubotărașu (Dănilă Bulz); Septimiu Sever (Savu Dalea); Jean Reder (Radu); Dumitru Dumitru (Un muncitor); Marius Pepino (Alt muncitor); George Măruță (Filip); Nastasia Șova (Cătălina); Ileana Predescu (Magda); Gina Petrini (Turi); Dinu Dumitrescu (Găvozdea); Ion Teodorescu (Pălăcă); George Andreescu (Cuțuntrache); Mircea Albușescu (Bocu); Petre Gheorghiu (Merész János); Ina Otilia (Li); G. Ionescu-Gion (Varșandi); Robert Ulrich (Caporalul); Mircea Gogan, Dorin Dron (Agenți de la romînzare); Cici Manoliu (O funcionar); Carol Kron (Colțun); Rodica Suciu (Maria); George Oancea (Cosma Sorin); Adrian Georgescu (Cosma Nicolae); Gh. Ghițulescu (Gliguț); Petrică Vasilescu (Porumbaru); Gh. Iorgulescu (Comisarul); George Petreanu (Agentul); Alexandru Martinescu (Portarul); Nicolae Mavrodin (Vătafu); Dan Damian (Licurici); Benedict Dabija (Ancateu); Sorin Gabor (Ghiontu); Puiu Hulubei (Bărbart); Vasile Florescu (Nicolae); Emil Reisenauer (Soldatul); Mircea Block (Curierul); Jeannine Elefterescu (Secretara).

politic. Acest examen definește și el, pe aceste coordonate ale autocriticii, calitatea înalt-umană a membrului de partid, a comunistului. Și într-un caz și în celălalt, întoarcerea la trecut, la relațiile, aspirațiile și faptele consumate, apare neapărat necesară pentru a pune fără greș în lumină circumstanțele prezentului.

Este firește o operație dificilă această confruntare. Ea nu înseamnă o simplă reconstituire cronologică. Ea cere o deosebită însușire de a sesiza semnificativul, ceea ce dănuie și se dezvoltă în noianul de aparențe, de întâmplări și situații trecătoare, cite te împingă de-a lungul acestei retrospective.

Despre ce e vorba în *Întoarcerea* ?

Într-o fabrică de unelte agricole se semnaleză apariția continuă și sistematică a unor neexplicabile rebuturi. E cazul unei neglijențe ori al unui sabotaj ? Întrebarea, pusă cu insistență de colectivul fabricii, privește cu deosebire pe inginerul-șef Filip Lungocea. Acesta tocmai își exprimase dorința de a fi primit candidat de partid. Directorul fabricii, Savu Dalea (membru de partid, ilegalist), încearcă să despărță însă problema rebuturilor și a eventualului sabotaj de problema admiterii inginerului Filip în rândurile candidaților. Savu e gata să-l recomande, în acest scop, în baza unor vechi relații de prietenie. Pot fi despărțite cele două probleme, în această împrejurare ? În ciuda vechii prietenii, îl cunoaște oare Savu, în adevăr, pe Filip ? Nu cumva s-ar conveni ca Savu să mai întîrzie, adîncindu-se în cercetarea vechilor lui relații cu Filip, înainte de a semna recomandarea ? E sigur Savu că Filip e „vrednic să devină membru de partid“ ? Întrebările îi sînt puse cu stăruință tovarășească de bătrînul Dănilă Bulz, secretar al organizației de partid în fabrică, și el vechi și încercat ilegalist, și el deopotrivă bun prieten cu Savu și de multă vreme pus, în dese rînduri, în situația de a avea relații cu Filip. Aceeași întrebare — pătrunsă de vigilență revoluționară — i-o pune și Magda, tehniciană în fabrică, de asemenea veche militantă în mișcarea muncitorească, și din vremea ilegalității îndrăgostită de Savu. Și ea, ca și Savu și Dănilă, îl cunoaște pe Filip tot din acea vreme. Poate că Savu, datorită unei nefericite și necomplet vindecate amnezi, suferite pe frontul antihitlerist, nu poate cîntări îndeajuns valoarea umană a lui Filip de ieri, pentru a-i putea susține, fără reticențe, cererea de azi. În adevăr, pe baza datelor trecutului pe care cei trei vechi luptători comuniști le parcurg din nou — din perspectiva zilei de azi — cum apare Filip, în momentele cele mai semnificative și mai angajante ale recenteii noastre istorii ? El arată deschis o aprigă poziție naționalistă, în timpul manifestației antifasciste inițiată de partid în Clujul sfîșiat de durere prin diktatul de la Viena. El trece apoi cu dezinvoltură, ca șef al unei gazete fasciste, în tabăra celor care, după ce vinduseră hitlerismului țara, îi pregăteau drumul spre criminala campanie antisovietică ; în această calitate, el dă pe mîna siguranței pe Dănilă Bulz și pe Savu Dalea, de care-l lega o veche deși stinsă comunitate de vederi — dacă nu și de acțiuni — politice. Iată-l apoi pe politehnicianul Filip, trecut prin gazetărie pentru o vreme, ajuns ofițer ambuscat într-o fabrică de armament militarizată, dispunînd arestarea și cauzînd o sălbatică moarte inginerului acestei fabrici și soției sale (amîndoi luptători ilegalisti), apoi, iarăși dispunînd arestarea lui Dănilă Bulz și a Cătălinei, magazineră în fabrică (și ea eroică luptătoare pentru cauza partidului — astăzi directoroare într-o fabrică legată de întreprinderea unde Filip este inginer-șef). După eliberare, în momentul întoarcerii armelor împotriva hoardelor hitleriste, Filip e tot căpitan. El debutează însă în lupta de pe frontul de apus, antihitlerist, prin încercarea de a face să treacă neobservat un grup de soldați dușmani, pricinuînd astfel moartea unui alt tovarăș de luptă pentru cauza libertății poporului...

„Calitatea“ umană și politică a personajului apare așadar, în baza trecutului său, limpede și ireparabilă. Deși pe parcursul biografiei lui, sînt presărate unele situații care pot atenua — dar numai în aparență — asprimea caracterizării pe care sîntem îndrituiți să i-o atribuim. Totuși, Savu continuă să nu vadă în trecutul fostului său amic decît un șir de slăbiciuni omeneste, de greșeli firești pentru un om dezorientat. Savu continuă să susțină deci cererea prin care Filip încearcă să se strecoare în rîndurile partidului. Aceasta, deși o seamă de împrejurări prezente ar putea și ele să-l edifice asupra adevăratei lui identități politice : aroganța agresivă cu care Filip tratează ca inginer-șef al fabricii, pe muncitori („tîmpiți de mecanici“, „ciubote“, „neisprăviți“) ; individualismul dublat de o vădită tentă demagogică pe care Filip îl afișează în problema sabotajului ; intervenția strigător suspectă a soției lui Filip, pe lângă Savu, de a nu-l „distruge“ ; în sfîrșit, concluziile laboratorului care pun vădit în discuție cel puțin calificarea și buna

Ștefan Ciubotărașu (Dănilă Bulz), Septimiu Sever (Savu Dalea) și Petre Gheorghiu (Merész János)

credință a inginerului, care a „verificat singur“ buna calitate a producției fabricii. Abia după ce asistăm la lovitură de teatru a pătrunderii în incinta fabricii a dușmanului de clasă (acesta, mărturisind deschis, fără mască, vechea, strînsa și activa lui legătură cu Filip), Savu își dă seama cît de primejdios lipsit de vigilență revoluționară a fost; abia atunci se deșteaptă în el omul de partid și simțul autocritic: „de unde aceste șovăieli?“

Sintem așadar, cu *Întoarcerea*, în fața unui lanț de situații dramatice, care demască ipostazele sub care se înfățișează dușmanul de clasă. În raport cu problemele actualității, cu problemele privind conștiința, calitatea umană a constructorilor socialismului, și, în primul rînd, a comuniștilor, ni se par tot atît — dacă nu mai importante — mai vrednice de reținut, împrejurările în care piesa pune în valoare spiritul înalt patriotic al oamenilor simpli, al poporului, convingerile umaniste, internaționalist-proletare, ale comuniștilor, forța de atracție pe care partidul a exercitat-o și o exercită în rîndul maselor muncitoare. Și nu pentru că acestea ar constitui momente de puternic și edificator contrast în dramă, ci pentru că, în substanța ei, piesa lui Mihai Beniuc are în vedere pe omul crescut de partid, pe care lupta și construcția revoluționară l-au atras, îl educă și-i umplu conștiința de frumusețea nemărginită a orizonturilor lor.

În această privință apar de altfel, de-a lungul piesei, purtînd o greutate emoțională deosebită, tablourile de pe Dealul Feleacului, evocînd mai întîi durerea și încrîncenarea, apoi, la „Întoarcere“, bucuria eliberării și a certitudinii victoriei populare, precum și, în altă ordine de sensuri, tabloul din temniță, unde ni se înfățișează eroismul, conștiința dirză, stăpînă pe dreptatea cauzei ce slujește, a comunistului, larga și cuceritoarea lui umanitate. În galeria de eroi ai dramei, chipul lui Dănilă Bulz, bătrînul muncitor ilegalist, se desprinde de asemenea pilduitor pentru omenia lui caldă, pitorească, plină de umorul popular, dar luminată, înainte de toate, de luciditatea și fermitatea neabătută a unui adevărat și credincios ostaș al partidului. În caracterizarea și portretizarea lui Dănilă Bulz, Mihai

Beniu a realizat, după Toma Căbulea, una din figurile cele mai vii din dramaturgia noastră.

Dănilă Bulz, prin însăși funcția dramatică ce i-a fost acordată, stă în centrul atenției noastre. El mișcă propriu-zis viața dramatică în *Intoarcerea*. El deschide, el închide conflictul. El dă sens importante dezbaterii în jurul calității umane a comunistului și a spiritului în care sînt educați, de către partid, constructorii societății noastre socialiste. Credem în același timp însă că atît figura lui Dănilă Bulz, cît însăși baza filozofică și artistică a conflictului din *Intoarcerea* ar fi crescut în complexitate — pe măsura complexității sub care se înfățișează, în zilele noastre, problemele educației și ale structurii morale a omului nou — dacă, în aceeași măsură, de nu cu precădere, am fi asistat nu numai la procesul lui Filip, ci și la dezbaterile profunde a poziției lui Savu Dalea. Căci, „șovăiala“ lui Savu nu poate rămîne — așa, nedezlegată — ca punctul terminus al unei dezbateri în care au fost puse în joc, desigur nu în chip gratuit, cîntea și capacitatea de dăruire comunist-revoluționară a eroului. Marcată doar de replicile poetice cu care Bulz încheie dezbaterile *Intoarcerii*, această cinste ne apare doar declarată, dacă nu chiar iluzorie. Căci, „șovăiala“ lui Savu se manifestă nu numai (explicabil) în circumstanțele nefericitei amnezii suferite din pricina războiului, ci și cu mult după ce acest accident și-a consumat nefastele efecte, din momentul în care, urmărind avizat trecutul dușmanului în care crezuse, Savu parcă așteaptă ca acesta să se demaște singur ca atare, pentru a-l socoti în adevăr dușman. Iar Dănilă Bulz — și prin el autorul — trece ușor peste „șovăielile“ tovarășului său, ba — în fond — chiar le absolvă.

Pe coordonatele ei majore, și printr-o seamă dintre eroii ei, *Intoarcerea* dă răspuns unor întrebări importante și actuale: ce înseamnă a te identifica cu țelurile partidului, a-ți consacra întreaga capacitate cauzei construcției socialiste. Dar, urmărind în primul rînd pe Filip, răspunsul în ce-l privește pe Savu cade alături de întrebare. Ceea ce desigur nu s-ar fi petrecut, dacă *Intoarcerea* ar fi urmărit îndeaproape relațiile Filip—Savu, dacă ar fi adîncit conflictul Savu—Bulz și s-ar fi păstrat astfel consecvent ca o dezbaterie actuală dramatică, cum inițial încearcă să se înfățișeze și cum efectiv se încheie. Autorul a fost însă, pare-se, furat de ispitele evocărilor. Acestea nu alternează în confruntări necesare cu argumentele și întrebările actualității, ci pătrund ca elemente de sine stătătoare, compact strînge laolaltă în arhitectura lucrării, devin propriu-zis armătura ei. Dezbaterile nemijlocite e astfel ocolite de argumentele indirecte ale episoadelor istorice, care se succed cu o valoare dramatică autonomă, în stare să vorbească singure și în afara temei de bază. Tema de bază e încărcată cu o seamă de personaje și situații care, datorită abundenței lor, sînt doar schițate în spații dramatice prea restrînte pentru a îngădui adînciri și, mai ales, pentru a îngădui asociații logice cu filonul central al dramei. Din această pricină, autorul recurge și la forța de expresie și de generalizare a simbolurilor, construindu-și personajele (cel puțin multe dintre ele) prin condensarea unor ipostaze și funcții istorice greu de alăturat și adeseori — pentru înțelegerea dezbaterii — mai greu de acceptat.

Dacă de pildă, Filip își trăiește traiectoria dramatică ca naționalist pe Dealul Feleacului, apoi ca șef de gazetă reacționară la Sibiu, apoi ca ofițer într-o fabrică de armament, la București, apoi, iar pe Feleac, pe frontul antihitlerist, apoi, în zilele noastre, ca inginer-șef într-o fabrică de unelte agricole, greu ne vine a crede că, odată cu el, toate, absolut toate celelalte personaje — pozitive sau negative — s-au mișcat aidoma pe aceeași traiectorie. Căci în adevăr, pe Dealul Feleacului apar odată cu Filip, comuniștii Bulz, Savu, Magda, precum și Turi (fosta iubită a lui Savu și actuala soție a lui Filip), Cuțundrache și Bocu (legionari, apoi agenți de siguranță, apoi, în zilele noastre, unelte ale dușmanului de clasă). Aceleași personaje apar și în redacția „Strigătului nostru“ a lui Filip, și, chiar dacă cu funcții diferite, în fabrica de armament, și la fel, în celelalte tablouri pînă în tabloul final. Firește, simboluri. Dar în logica piesei, simbolurile se disting greu de realități și ni se arată ca niște coincidențe, forțate dacă nu chiar incredibile. Pentru desfășurarea pînă la capăt a ideii generale, autorul lasă să rămînă în viață — în viața cetățenească — lepădăturile întîlnite în retrospectivă; le lasă să trăiască și să mășineze în văzul sau în spatele celor care au croit drum victorios zilelor noastre. În acest chip rămîn în amintirea noastră căderile eroice ale unora ca ilegalistii Li, inginerul Norbert, utecistul Nicolae Cosma, vajnicul Meresz și în același timp — deși simbolic, și chiar dacă trecem peste neajunsul coinci-

denței ca atare — vedem mișcându-se liber, în miezul construcției socialiste, 16 ani după eliberare, canaliile de ieri. Faptul acesta e de natură să diminueze mult din puternicul optimism al tragediei încercate de eroii pomeniți și subțiază, nu doar formal, osatura dramatică a lucrării. Faptul acesta subțiază înseși temeiurile demonstrației și forța de transmitere a mesajului acestei lucrări.

Sînt neajunsuri care nu ating, ca atare, fondul important și actual al mesajului piesei, ci care privesc elemente de ordinul construcției dramatice, neajunsuri firești în cazul unei întreprinderi ca aceea încercată de Mihai Beniuc, de a umbla pe căi nebătătorite încă și de a deschide perspective inedite în abordarea dramatică a trecutului.

În spectacol : ceea ce e valoros în textul lui Mihai Beniuc pe întregul lui parcurs — freamăt poetic, replică combativă, forță de evocare — capătă, slujit cu respect și talent, de regizor (Ion Olteanu), de decoratorul G. Ștefănescu și de interpreți, valori corespunzătoare. Momentele de evocare, cu deosebire, plutesc în atmosfera poetică a textului, mai cu seamă în tablourile cruciale (pe Dealul Feleacului, în temniță, moartea lui Meresz). Nu vom putea uita pe Ștefan Ciubotărașu. Naturalețea prea bine cunoscută a actorului a fost folosită în înfrunghirea lui Dănilă Bulz, cu cele mai frumoase, mai vii, mai trainice expresii. Septimiu Sever s-a străduit vizibil, să încarneze în Savu Dalea, un om frământat și slab, cinstit, dar lesne încrezător în aparențe, fără a recurge la mijloacele afectărilor care-i erau proprii. A reușit în parte. Am reproșa lui George Mărutză în Filip, caracterul deschis, din capul locului grăitor, al interpretării sale. Din pricina aceasta, evoluția spre demascare a personajului a fost stînjenită și greu convingătoare. Regretînd slabul ecou din vremea asprelor încercări ale ilegalității, în jocul de altfel cald al Ilenei Predescu, socotim că se cuvin multe cuvinte bune pentru apariția nespuse de promițătoare a Nastasiei Șova în magazinera Cătălina. Personajele din *Întoarcerea* sînt multe și inegale. Nu e cazul, credem, să le urmărim pe toate. Vom remarca doar că inegale au fost și interpretările multora dintre ele : de la prea ostentativa Gina Petrini (Turi), la convingătorul, deși episodicul Petre Gheorghiu (Meresz) ; de la Carol Kron în excelenta schiță umană cu care a creionat pe portarul Colțun, la Adrian Georgescu (utecistul N. Cosma) și B. Dabija (viețășul Ancateu), de la Ionescu-Gion (Varșandi) la cam stridentul vătăf al lui N. Mavrodin etc. Inegalitatea este însă în aceeași măsură și una din trăsăturile de ansamblu ale spectacolului, atît în ceea ce privește ritmul, cît și puterea de a desprinde simbolurile de datele concret-istorice, pentru a lumina logica desfășurării spectacolului. În chipul acesta, ca și în textul dramatic, mesajul mobilizator, transmis cu emoție și convingere în multe momente, pe parcursul spectacolului, e stînjenit în alte momente și trece nu întotdeauna întreg pînă în finalul peste care se așază totuși luminoasă perspectiva viitorului.

Florin Tornea

Septimiu Sever (Savu Dalea) și Iléana Predescu (Magda)

